

MARELUI ROMAN ȘI ÎNVAȚAT N. IORGA

Cu prilejul inaugurării Bibliotecii și Căminului

„ N. IORGA „

în ziua de 6/19 Decembrie 1919

ADRESA OMAGIALĂ

A COMITETULUI ORGANIZATOR

Urmată de cele două memorabile discursuri
ale serbătoritului, rostite în Camera dela
Iași în ședințele dela 14 Decembrie 1916 și
9 Iunie 1917.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA «CULTURA NEAMULUI ROMĂNESC»

1919

MARELUI ROMÂN ȘI ÎNVAȚAT N. IORGA

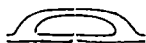
Cu prilejul Inaugurării Bibliotecii și Căminului

„ N. IORGA „

în ziua de 6/19 Decembrie 1919

ADRESA OMAJIALĂ A COMITETULUI ORGANIZATOR

Urmată de cele două memorabile discursuri
ale serbătoritului, rostite în Camera dela
Iași în ședințele dela 14 Decembrie 1916 și
9 Iunie 1917.

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA «CULTURA NEAMULUI ROMĂNESC»

1919

Domnule Profesor,

De treizeci de ani, luminați și sfătuiți cu scri-sul D-v. poporul românesc. Incepând activitatea D-v. ca literat și istoric, ați văzut foarte curând nevoia de a fi activ și ca critic social, ca îndrumător cultural-național al contemporanilor D-v.

Și în vreme ce operele D-v. de știință, atât în limba română cât și în cele patru limbi mondiale, Franceză, Germană, Engleză și Italiană, ridicau vieței D-v. un monument de activitate nouă, profundă și incomparabil de bogată și multilaterală, acțiunea D-v. de îndreptător social-politic și cultural-național vă creia în mijlocul națiunii noastre unitare dintre Nistru și Tisa o autoritate morală încă neatinsă de un alt îndrumător al culturii noastre.

Marea flacără de naționalism, idealist, ireductibil, pe care D-v. ați aprins-o, de la epoca «Sămănătorului» și «Neamului Românesc» înainte, a avut un efect binefăcător nu numai asupra fițnerelor generații, ci chiar asupra partidelor noastre politice, care au fost îndemnate prin pilda vie a acțiunii D-v. să se inițieze și ele cum se cuvenea în chestiunile panromânești, iar străinișmul claselor

suprapuse a început să facă loc unui naționalism din ce în ce mai conștient și mai statornic.

Combătut cu furie, meschinizat și calomniat de toți cei ce vă vedeau ridicându-vă fără teamă împotriva tuturor scăderilor vieții noastre publice, ați biruit totuși pe toți, deși erați singur și deși tinerii un moment însuflețiți de marele D-v. avânt nu puteau rezista asprății aerului pur al înălțimilor unde vă ridicați și preferau a se coborî din nou în ținuturile joase, pline de miasme, părăsindu-vă.

Ați biruit. Și semnul extern al biruinții vi s'a arătat în zilele cele mai grele ale rezistenței eroice a națiunii noastre în Moldova anilor 1916—1918. N'a fost atunci, de la părintele țăarii și primul său sfetnic și până la cel de pe urmă soldat din tranșee, om care să nu se simtă înălțat de marea D-v. speranță, întărit de sfatul D-v. nobi., mândru de marea D v. demnitate în mijlocul nenorocirilor.

Domnule Profesor,

Sunteți astăzi cel ce sunteți pentru că ați întrecut pe toți contemporanii D-v. în două mari înfățișări ale vieții solitare: munca și corectitudinea austeră.

Puteați să vă creați, fără a face nicio concesie nimănui, alături de situația D-v. morală, așa de înaltă, și o situație materială, care să vă pună la adăpost de greutățile vieții. Totuși felul D-v. auster-idealist, total dezinteresat de bunurile a-

cestei lumi, v'a adus, la o vârstă când omul trebuie să înceapă a fi mai prudent cu puterile lui de muncă și cu jertfa de sine, în situația de a trebui să suferiți lipsa, să vă expuneți la greutăți ale vieții cu totul nedemne de D-v., ba chiar să fiți amenințați prin aceste lipsuri cu scăderea puterii D-v. de muncă, în urma oboselelor și supărărilor continue ale vieții materiale.

Noi, cei adunați aci, vă cerem să primiți, nu ca de la niște particulari, prieteni, ci ca de la niște reprezentanți ai muncii, cinstei și culturii naționale românești, semnul concret de omagiu pentru marele nostru deschizător de drumuri și sămănător de gânduri, un cămin pentru D-v., unde cei scumpi ai D-v. și unde prețioasele cărți și mărturii ale trecutului să-și găsească un vrednic acoperemânt.

Pentru D-v. casa aceasta va fi locuință; pentru noi va fi însă un simbol. Pentru întâia dată națiunea recunoscătoare va fi avut grijă măcar astfel, prin gândul de iubire al unui grup de membri ai ei, ca, întrucât stătea în puterile lor, să ferească de lipsă, greutăți și suferință trupească pe aceia cari, biruindu-și cu totul trupul și uitând că-l au, își ard fără cruțare întreaga flacără a vieții lor pentru luminarea mulțimii obidite, doritoare de senin, dar neînstare a-l creâ singure și cerându-și-l de la cei ce numai suflet, numai-lumină sunt.

Veți face din această casă un templu al muncii. Și așa precum bătrânii noștri mergeau cu adâncă smerenie la schiturile singuratice unde călugării

Înțelepți stăruiau, îndreptând bolile trupului și sufletului, așa aci la această locuință, care nu e clădită din var și cărămidă pentru un muritor oașecare, ci e clădită din iubire și încredere, pentru un apostol al cuvântului celui bun, vor veni în pelerinaj, ani după ani, toți cei mai buni, toți cei mai curați dintre fiii națiunii noastre, spre a lua vorbă înțeleaptă, vorbă frumoasă de la învățătorul întregului nostru popor, dintre Tisa și Nistru:
NICOLAE IORGA.

† I. P. Ș. Pimen, Mitropolitul	Moldovei și al Sucevei
Grigore Alexandrescu, in-	Principele Basarab Brâncoveanu
dustriaș.	
D-na Gr. Alexandrescu.	Principesa Basarab Brâncoveanu
Dim. Mociorniță, industriaș.	Principele Calimachi
Margareta Mociorniță.	Mihail Ștefănescu, industriaș
Maței Gr. Alexandrescu, in-	N. Teodoru, industriaș
dustriaș.	Damian Drăgănescu, comer-
Grigore Gr. Alexandrescu.	ciant .
D-r I. Mitulescu.	Dr. Mirinescu
Aurelia D-r. I. Mitulescu.	Maria Dr. Mirinescu
Ing. Balș.	N. Stroilă, tipograf
Ing. Brătășanu	Aurel Costin, comerciant
" Christodorescu	A. N. Ștefănescu, proprietar
" Osiceanu	Ing. N. D. Ștefănescu
" Tiberiu Eremia	Nicolae Racota, proprietar
" Bușilă	B. Bunescu, comerciant
Marin Ionescu, agricultor	G. A. Stelniceanu, industriaș
Sarmiza Alimăneștănu	Th. V. Orghidan, comerciant
G. Fuerea, agricultor	Prof. I. Răducanu
Petre P. Luca Niculescu, co-	" V. Mădgearu
merciant	" V. Pârvan
Jean P. Luca Niculescu, co-	R. Căpățână & C. Grigo-
merciant	rescu, comercianți
G. Bediteanu, comerciant	C. Olănescu, proprietar
I. Bediteanu	Ignat Mircea, comerciant
C. H. Grigoriu, industriaș	N. Mircea, comerciant
D. Ștefănescu, comerciant	N. Mărășescu, comerciant
N. Pop, comerciant	N. Mădgearu, comerciant
St. Filipescu, comerciant	Alexandrina Gr. Cantacuzino
V. Asan, comerciant	

- Elena Dr. I. Cantacuzino
 Zoe Râmnicéanu
 Soc. Națională Ortodoxă Română
 Ing. Tancred Constantinescu
 Prof. Dr. C. Angelescu
 Aurel Procopiu, magistrat
 I. Mihalache, învățător
 Andrei Rădulescu, magistrat
 Const. Notara, artist
 Ion Brezeanu, artist
 Ion Voiculescu, comerciant
 Ionescu-Boteni, avocat
 General S. Leonte
 Angelina S. Leonte
 General I. Cantacuzino
 Colonel I. Manolescu
 Dr. Irimescu
 I. G. Bibicescu
 Gh. Cipăianu, agronom
 D. Furnică, comerciant
 Râșnoveanu-Babeș
 Cristache Staicovici, economist
 Stere G. Delațeșani, comerciant
 C. Hagi-Tudorachi, avocat
 D. Hagi - Tudorachi, industriaș
- Ștefan Hagi-Tudorache, industriaș
 M. Muntenescu, comerciant
 P. Negreanu, comerciant
 I. Băicoianu, comerciant
 Ilie Stratulat, comerciant
 Iordan Manolescu, comerciant
 M. Tanovici, comerciant
 A. Hențescu, farmacist
 C. Boroș, comerciant
 I. Căruntu, agronom
 C. Ciobanu, comerciant
 Ing. Chiricuță
 I. Diaconescu, comerciant
 Pavel Suru, librar
 Nicolae Lupan, comerciant
 I. Tețu, droghist
 C. A. Panaitescu, avocat
 N. Petrini, agronom
 G. Morcovescu, agronom
 Lăscăruș L. Catargju
 Lt.-Colonel Alex. Ivanovici
 Olimpia A. Ivanovici
 Const. Mitchevici
 General Mărgineanu cu ofițerii dela Comandamentul trupelor Capitalei.

RĂSPUNSUL LA MESAGIU
DISCURSUL D-LUI N. IORGA

rostit în ședința Camerei de Miercuri,
14 Decembre 1916.

Onorată. Cameră,

Aș fi dorit să înfățișez în altă atmosferă, o atmosferă de liniște și de pace, de îmbărbătare, lucrurile pe care am intenția să le spun, cât de sincere și, întrucât este în puterea mea, de folositoare. S'au spus vorbe foarte grele în puținele zile ale acestei sesiuni; nu voi să repet nimic din vorbele grele care s'au spus, nici să adaug cele, tot așa de grele, care s'ar mai putea spune.

În criticele aduse înaintea dv., au fost unele pe care o viață întreagă le-am făcut și eu, din toată convingerea sufletului meu, fără un singur interes politic, ci numai cu gândul că s'ar putea atrage din timp atențiunea unei societăți întregi asupra marelui pericol către care mergem. Imprejurările au făcut că această înștiințare nu și-a atins scopul. Nu zic că a fost rea voință. În acești cinsprezece, douăzeci de ani, de când durează rostul vieții mele publice, stau în mijlocul unor oameni cari apreciază nevoile noastre poate tot așa ca și mine, dar sînt legați de lucruri de care eu, din fericire, nu eram legat. În acești ani de lungă, obositoare și dureroasă propagandă vană, în mijlocul uneia din cele mai inteligente societăți politice, am avut o singură părere de rău, pe care o voi purta până la sfîrșitul zilelor mele, una care nu se poate îndrepta prin învinuiri împotriva nimănui, ci va rămînea ca un

sentiment ce va roade numai adîncul inimii mele : că nu am avut destulă pricepere, destulă putere de muncă, destul talent de a cîștiga oameni împrejurul meu ca să fiu mai folositor de cum am fost în prevenirea lucrurilor grozave care eredeam că se vor întîmpla, și pe care aș fi dorit să nu le văd cu ochii.

Nu voi repeta cele ce am spus o viață întreagă. Le-am spus în zilele cînd țara era fericită, cînd mulți aveau dreptul să fie mîndri de această fericire, cînd nu hătuse asupra noastră decît acele aburiri pline de miresmele fericirii, care ne-au îmbătat. Astăzi, cînd la spatele nostru stă suferința țerii, cînd strainul este pe pămîntul nostru, nu aș aduce niciuna din învinuirile pe care le-am adus altă dată. Ele s'au coborît în sufletul fiecăruia și acolo fac o operă fecundă. Și blăstămat ar fi omul în sufletul căruia cuvintele care au zburat odinioară în zădar nu s'ar preface în puterea care întinerește și însănătoșează și care pune pe fiecare la dispoziția, nu a prietenilor sai politici, ci a neamului și a țerii sale. (Aplause.)

Nu le voi aduce aceste învinuiri și din două alte puncte de vedere, pe lînga acela care este mai mult de ordine sentimentală. Nu voi aduce înnaainte nicio învinuire, pentru că în părerea mea nu este vorba de greșeli mici, individuale, sau aparținînd unei grupări care să susțină judecata și să fie condamnate; este vorba de drumul greșit al unui în'reg regim care se isprăvește, pe care noi am fi voiți să-l vedem ispravindu-se prin căința noastră, și pe care îl vedem zdrobit supt aspra lovitură a unei fatalități care vine asupra-n'. Un nou regim începe; el nu înlătură nicio bunăvoință, niciun patriotism, niciun ideal, dar înlătură hotărît toate rătăcirile și toate păcatele trecutului.

În ce privește vechiul regim, nicio Adunare deliberativă de pe lume nu-l poate judeca astăzi sau mâine. Cu toate regimurile care se isprăvesc, el se găsește astăzi în așteptarea judecării generațiilor care vor aprecia opera lui. Și nu este timpul pentru istoric a cere:eta, a fixa cine este mai vinovat și cine mai puțin vinovat. Cred că, sentința aceasta venind foarte firziu, nici unul dintre noi nu va fi în viață în clipa hotărârii depline asupra jumătății de veac care a proceat nenorocirea de astăzi. Vom fi murit toți când această sentință se va rosti. Doresc însă să nu se bucure în mormîntul lor acei cari au mai puțină vinovăție, ci doresc numai ca acei cari sînt mai vinovați chiar, să aibă țărâna lor mai ușoară decît pe catele pe care vremea le-a grămădit pe umerii lor.

Și cu niciun preț nu aș consimți să analizez aceste greșeli ale unui neam întreg, și din alt punct de vedere. Dintr'un punct de vedere ce ar putea să mire pe mulți, cari nu au urmărit de aproape și nu au apreciat cu dreptate activitatea ce am încercat să desfășur. În această țară au lipsit două lucruri — o lipsă care ne-a adus aici — și tocmai acele două lucruri care sînt indispensabile într'o societate omenească. Am voit noi să lipsească, toți, pînă la alegătorul cel din urmă, care nu și-a făcut datoria și care putea să și-o facă. Aceste două lucruri mari sînt: *libertatea și autoritatea*.

Am trăit un regim constituțional fără libertate jos și fără autoritate sus, lucruri cu totul neapărate, fiindcă nu poate să existe o autoritate pe care să nu o recunoască, să nu o aclame, jos, libertatea, și nu poate să existe libertate pe care să nu o coordoneze, să nu o întrebuințeze spre un scop folositor poporului, spre o singură țintă

națională, sus, autoritatea. Ne vom convinge tot mai mult de adevărul acesta.

Au fost oameni de ispravă în țara aceasta pînă în momentul chiar cînd nu am putut-o scăpa de ce am fi dorit să o scăpăm. Sunt și aici și în afară de incinta Parlamentului. Cunoșc țara aceea pe care ca un drumeț sărac am străbătut-o de atîtea ori. Poate la puține popoare există atîția oameni cinstiți cîți există în acest popor român. Am fost însă în fața primejdiei firul de nisip, în loc să fim granitul pe care să nu-l poată nimic sfărîma, fiindcă ni-a lipsit libertatea, care dă numai elementele puterii, și fiindcă ni-a lipsit și autoritatea, care poate să strîngă aceste elemente în forma imposibilă de sfărîmat.

Trebuie să ne punem la lucru: cei de sus, oamenii cari au avut contact cu autoritatea, vor avea o mare datorie: aceia de a nu cere respect decît față de o autoritate care s'a făcut totdeauna respectabilă și care este întrupată în persoane a căror chemare pentru anumite situațiuni să fie indiscutabilă și pentru cel mai atroce revoluționar. Fiecare om la locul lui ! Sînt convins că, dacă astfel puțini se vor coborî mult mai jos, atîția se vor ridica, în această țară, liberată și curățită de străini, mult mai sus. (Aplause prelungite.)

Iar noi, cari am frămîntat viața morală a acestui popor și cărora ni pare rău că împrejurările ne-au prins prea repede, că op'ra nu a fost dusă atît de departe cum se putea duce în alte împrejurări, vom merge jos, nu pentru a răspîndi critica la capătul căreia nu este în fiecare moment o perspectivă către îndreptare, ci acel îndemn perpetuu către subordonarea libertății la autoritatea legitimă și respectabilă.

Și, cînd lucrurile sînt așa, de ce să insistăm asupra unei situații a cărei durere nu se poate

cuprinde în cuvinte, și care ar fi profanată atunci chiar cînd am căuta cuvintele prin care credem că s'ar putea exprima? Să ne convingem de un lucru: vorbind multe aici, putem să stabilim legătura între persoana sau între gruparea noastră și aceeaștră suferință, dar suferința ea însăși, desfid să se găsească un om care să fie în stare a o întrupa prin graiu.

Să ne gîndim și la aceia că în momentele acestea nu ne vedem numai noi pe noi, de și poate ni dăm această iluziune, ci privirile multora se îndreaptă către această Adunare. Cine crede că în aceste priviri este numai năcaz, numai răutatea care caută să osîndească, și nu, în același timp, și un duios ochiu de frate, care se îndreaptă către aceia cari i-au fost căpetenii cerînd un sfat în momentul cînd inima fiecăruia se rupe și mintea nu găsește drumul pe care trebuie să se meargă pentru îndreptare, s'ar înșela.

Se uită, de fapt, mulți cu încredere, cu dorința să fim mai buni; se uită toți cu credința că, dacă vom voi, suntem în stare să fim mai buui. Și atunci trebuie să ne gîndim la ei toți, la acei cari așteaptă de la noi un răspuns, la acele sute de mii de oameni acoperiți în nenorocire cu laurii gloriei, precum exploatatorii descoperirilor industriale de pretutîndeni, acaparatorii lor sînt acoperiți de rușine pentru înșeși mijloacele prin care și-au cîștigat biruința (Aplause).

Nicio biruință omenească nu valorează, în adevăr, decît prin două elemente: prin cît suflet a fost pus într'însa și prin cît suflet se aduce de la dînsa înapoi acasă, și decî exploatatorii de mașini vor vedea ce li va aduce la urmă execuția care li-a dat iluzia că au supus jumătate din nenocita Europă.

Se mai îndreaptă către noi în același timp privirile, pline de o rugăciune tacută, ale unui popor sfios,

care veacuri întregi n'a găsit atît de adese ori cuvinte mari pentru suferințele lui, dar care le-a simțit cu atît mai adînc, cu toată gura sa mută. Se mai îndreaptă însa asupra noastră ochiul de ură al străinului, care vrea să știe cum suferim de rana pe care a făcut-o, și acestui străin, la urmă, trebuie să-i răspundem. Trebuie să-i răspundem că, oriunde am fi, oricum am fi, suntem hotărîți să mergem pînă la capăt, în credința că, dacă s'a ridicat vre-odată o religie pe lume, dacă s'a vorbit de dreptate și ideal, nu se poate, cu niciun chip, ca, și înaintea celei mai sălbatece forțe organizate, să piară drepturile unui popor de a trăi pe pămîntul în care nu este un fir de țărînă care să nu fie acoperit de cel mai nobil sînge. (Aplause prelungite, ovațiuni.)

Domnilor Deputați,

Să-mi fie îngăduit, într'un moment cînd ceilalți oameni politici s'au strîns în jurul Tronului și nu pot vorbi decît în calitate de consilieri ai aceluia Tron, prin urmare mai mult decît oricînd, să aduc omagiul care trebuie adus, nu numai Tronului, Coroanei și comandantului de oștiri, dar și omului, poate din Europa întreagă, în sufletul căruia s'a jucat cea mai zguduitoare dramă, care a înfrînt tot ce strămoșii lui cereau în El, tot ce pămîntul în care s'a născut înfățișa în făptura Sa fizică. E Regele. Să se îngăduie unui glas care nu vorbește în numele Tronului însuși, — cum pot să vorbească miniștrii, — a recunoaște superba pildă morală pe care Ferdinand care este astăzi numai Regele Romînilor a adus-o înaintea lumii. (Aplause călduroase.)

Este ușor, cînd cineva este născut în mijlocul unui popor cu același sînge ca El, este ușor să iea o hotărîre care pleacă de la sine, fără acea luptă din

toate fibrele tăpturii sale prin care a ajuns Regele României la hotărîrea Sa din August 1916.

Aceasta o știm noi; cei cari vor veni după noi vor trebui să caute în talentul istoricului, în darul de creațiune al artistului, cele mai puternice mijloace pentru a se ști ce a zguduit acest suflet și cît sentiment a trebuit să aibă Regele de datoria și drepturile Sale față de idealul pe care îl urmărim, ca să-L fi văzut, la deschiderea Parlamentului, înaintea noastră, cu acea seninătate, pe care nu o au toți martirii, ci numai aceia cari știu că au cîștigat prin lupta lor o coroană de biruință morală pe care veacurile o vor recunoaște și o vor consfinți. (Aplause călduroase.)

A fost o vreme cînd vorbiam aici cu mîndrie de Ștefan-cel-Mare; mare pentru talentul lui militar și pentru energia lui nebiruită; mare printr'o încordare care a izbutit să oprească în loc, atunci cînd ea reprezinta un Stat, o ordine și o făgăduială de viitor, acea putere a barbariei care nu înseamnă astăzi decît mizerabila carne de tun tîrîtă în urma armatelor germane, pentru a pîngări cu o profanare odioasă pămîntul nostru.

În Regele Ferdinand al României, acela care va cuprinde tot eroismul generațiilor ce s'au succedat va găsi o notă pe care nici mașele nostru Domn nu a avut-o.

La Ștefan-cel-Mare, de la sine a venit hotărîrea la care s'a oprit. El e epic, drama internă i-a lipsit.

Și, cînd vom trece de aceste greutăți, vom putea cuprinde trei mari icoane în cadrul trecutului nostru: icoana întrupată în ființa lui Ștefan-cel-Mare. Apoi icoana, mare, frumoasă, întreagă în mucenicia ei, dureroasă a eroului pe urmele căruia mergem, — pe urmele căruia am mers în biruință, pe urmele căruia am mers în suferințe și mergem astăzi la întregirea biruinții și la răsplata suferințelor: Mihai Viteazul. Am suferit cu el, ca mine vom merge și vom pe-

depsi ca el pe aceia cari acopăr cu uşurparea lor pământ românesc : Goroslău după Mirislău. Dar a treia figură va fi a Aceluia care în 1916 s'a învins pe sine, rása Sa mândră, amintirile Sale de copil, secole întregi de strămoşi legaţi de alt pământ, pentru a ni oferi nouă, nu numai persoana Sa, dar sacrificiul tuturor strămoşilor Săi. (Aplause prelungite.)

Domnilor,

Spre noi se ui'a astăzi o oştire, oştirea României, care este moraliceşte întreagă, este mai mare chiar decît în momentul cînd întîiul detaşament a sfărîmat cu patul puştii piatra de nedreptate la graniţă. Atunci, om viu lângă om viu, ea reprezintă numai puterea fizică şi încrederea în biruinţă ; astăzi cei vii aduc cu dînşii moştenirea sufletească a celor cari au murit pe cîmpul de luptă. Precum noi lăsăm la alţii averea şi numele nostru, aceia cari cad pentru ţară şi viitorul neamului, îşi lasă sufletul întreg, atît de mare cum era în momentul sacrificiului lor, acelora în mijlocul cărora cad. (Aplause prelungite.) Tot sufletul oştirii româneşti se găseşte astfel în acei cari se întorc astăzi copleşiţi de număr, cum au fost copleşiţi soldaţii lui Ştefan străbunul, şi gata ca şi dînşii să se întoarcă asupra biruitorilor. (Aplause.) Cel din urmă soldat cu haina sfişiată de suferinţile şi răbdările îndelungate faţă de asprimea naturii şi de cruzimea duşmanului aduce în făptura lui morală pe toţi aceia pe cari nu-i vom mai vedea aieva niciodată. (Aplause.)

Şi niciodată steagul românesc n'a fost mai mîndru decît în momentul cînd a arătat celei mai superbe alcatuiri militare din Europa că pot merge ţerani, fără şcoală, fără arme moderne, înaintea oştirilor înzestrate cu tot ce o cultură grozavă şi învierşunată dă sclavilor înarmaţi cari o reprezintă. (Aplause prelungite.)

Onorată Cameră,

Atît de simplu și măreț, manifestul Regelui a arătat tuturor că nu am intrat în acest războiu cu pretențiunea de a dovedi supt răportul r.ilitar mai multă forță decît alții. Am intrat în războiu cu hotărîrea de a da tot ce avem în acest moment pentru a căpăta dreptul nostru întreg. Pentru atît, și pentru mai mult, nu, și, dacă, în cursul acestui războiu, am dovedit încă odată pe atîtea locuri ale cîmpului de luptă că sufletul omeneesc rămîne totdeauna superior mijloacelor pe care întîmplarea poate să le pună la dispoziție, am scris, nu numai un capitol în istoria războaielor, ci unul în desvoltarea moralității omenești. Și, dacă sunt timpuri imorale, este imposibil ca omenirea să nu-și vină în fire și să nu fixeze pentru fiecare acea judecată care se cuvine devotamentului, sacrificiului, jertfei de sine, de care fiecare a fost capabil.

Cine va fi putut spune sau scrie că armata noastră, oricîte neajunsuri i-au venit din partea unor elemente pentru care ea însăși nu este răspunzătoare, că această sfîntă armată nu și-a îndeplinit datoria ei, nu numai față de țară, de țara de acum, dar față de una din cele mai glorioase moșteniri și față de generațiile care ne așteaptă pentru a ne judeca, cine va spune că țeranul român a scăzut cîtuși de puțin față de strălucita victorie care i-a fixat, în generațiile precedente, un rang între națiuni, aceia nu numai că săvîrșesc un act de nepatriotism, dar și un act de nedreptate față de partea cea mai sănătoasă, mai plină de făgăduieli și de viitor a neamului nostru. (Aplause prelungite.)

Armata noastră în împrejurările de față reprezintă un popor întreg. În afară de acei cari se luptă, de cei cari-i ajută, fiecare cu tot ce poate în afară de acei cari întovarășes, fiecare luptă cu

suferința lor, cu adîncă vibrațiune a ființei lor întregi, în afară de ei toți nu există popor românesc. Poporul românesc se cuprinde în cei cari țin arma în mîină, în cei cari li dau tot sprijinul pentru a o putea întoarce împotriva dușmanului și în acei cari trăiesc numai spre a admira acest eroism, a-i culege roadele pentru popor și a da mîina de ajutor care este trebuitoare pentru a garanta victoria.

În acest popor partea cea mai vrednică de iubire și partea cea mai puțin îndreptățită este țeranul nostru. Din gura Regelui am auzit o făgăduială, care este a treia făgăduială — a patra nu se poate: după a treia vine fapta. Am auzit deci pentru a treia oară din gura Suveranului, venit din camaraderia sufletească însăși cu acești ostași, făgăduiala că țerănimea romînă nu va fi străină pe pămîntul pe care sîngele celor mai de aproape alor săi l-au sfințit din nou prin sacrificiul lor. (Aplause.)

Nu se poate ca soarta să fi colaborat într'un chip mai vizibil pentru dreptatea țeranului decît în acest războiu. Dacă războiul nostru s'ar fi purtat numai pe plaiurile Ardealului, nu ar fi fost din nou, cum este acum, din cel mai depărtat colț al Olteniei pînă în apropierea noastră, o nouă frămîntare a acestei țărîne și a acestui sînge. (Aplause.)

Nu am fi vrednici de tot ce s'a făcut pentru noi dacă, pentru a ușura destul de greaua vinovăție pe care o avem cu toții, mîne chiar nu am primi pe soldații noștri, după biruința operei de dreptate, după eliberarea teritoriului nostru, după întregirea teritoriului rasei noastre, nu numai cu florile culese în acest pămînt, ci și cu darul însuși al pămîntului hrănitor pe care ei îl muncesc. (Mari aplause.)

Să-mi dați voie acum să mă gîndesc la acei cari ne urmăresc, de departe, sau de aproape — căci, chiar dacă sunt departe, ne văd totuși, prin

mijloacele lor, destul de aproape, — la acei cari vor să constate, cum am spus, ceas de ceas, înrîurirea biruinței lor asupra sufletului nostru. Să ne gîndim la aceia cari, fără a fi provocați în interesele lor politice sau chiar economice, au alergat în numele culturii și civilizației omenirii din fundul Germaniei strămtorâte pentru că, prin hordele turcești, prin pleava bulgară, prin violența năvală maghiară, nu numai să apere nedreptatea unde se găsește, pe pămîntul de robie și lacrimi al Ardealului, dar să împlînte aceiași suferință, aceiași durere, aceiași umilință pe pămîntul acelor cari se ridicaseră ca să înlătore dincolo nedreptatea. S'au strecurat pe lume multe cuceriri, dar niciuna n'a îndrăznit să pornească fără să aibă conștiința că servește un drept și că urmărește ridicarea omenirii. Să pleci însă de acasă, turburînd lumea întreagă, ca să ai o mai mare parte la prada materială a pămîntului, să nu te mulțamești cu aceasta, cînd arunci zeci de milioane de tineri nevinovați, plini de bunătate, de iubire, de energie în sufletul lor, într'un mormînt pe care toată mizerabila presă de justificare care ar urmă după războiu nu va fi în stare să-l închidă, să culegi tot ce omenirea are mai abject ca origine, mai degradator ca vicii, mai rapace și mai călcător de orice simțiminte omenești, pentru a le arunca pe acest bun pămînt ospitalier, care a fost jumătate de mie de ani zid de ocrotire pentru creștinătate și cultură apărate cu trupuri românești până astăzi (Aplause prelungite), este unul din acele acte de nebuie istorică de pe care cea mai rafinată filosofie politică nu poate curăți pecetea de sînge încheaț a crimei neispășite. Victoria criminalilor are în ea însăși sancțiunea ei, și, ori dacă este un om, ori dacă este o națiune, cea din urmă căutătură a jertfei este și cea mai crudă osîndă a ucigașului. (Aplause.) Vor pûtea să se

bucure de țara noastră distrusă până la Milcov astăzi; vor putea să se bucure de peirea onestei opere de civilizație pe care am îndeplinit-o în Dobrogea, colț de Asie din care am făcut un mărgăritar al Europei (Aplause); vor putea să se bucure de soldații noștri, coborâți în pământul care îi încunjură astăzi cu toată caldă lui iubire părintească; vor putea să se bucure de steagurile noastre tîrîte în noroiul cruzimii lor infame; vor putea să se bucure de stăpînirea peste acele rude, frați, prieteni de aproape care sînt smulși, de o bucată de vreme, nu numai de la ajutorul nostru, dar de la însăși cunoașterea suferinșilor lor, pe care nu le putem vedea. De un singur lucru nu trebuie să se bucure: nu trebuie să se bucure că au putut scădea cu câtuși de puțin energia noastră sufletească. (Aplause prelungite.)

Domnilor Deputați,

În trecutul nostru mulți oameni au suferit. Dacă sîntem ceva, nu sîntem prin biruința strămoșilor noștri, ci sîntem ceva numai prin suferința lor. Toate puterile noastre nu sînt altceva decît jertfa lor, strînsă laolaltă și prefăcută în energie. Și unul dintre acești strămoși, mare, fiindcă a fost nenorocit și el, într'o clipă de supremă restriște, cînd i se zicea: lasă țara și du-te supt jug, el, Gheorghe Ștefan din părțile unde luptă ostașii noștri la Oituz, a strigat: decît să plec pentru totdeauna de aici, «mai bine să mă mănînce cîini pămîntului acestuia». Au trecut trei veacuri dela 1650, cînd Gheorghe-Vodă Ștefan spunea celor mai vechi această hotărîre a sa și față de care nici noi nu ne putem spune altceva decît: «să ne mănînce cîinii pămîntului acestuia mai curînd decît să găsim fericirea, liniștea și binele din grația străinului dușman». (Aplause.)

Undeva, aici aproape, în codrii Vasluiului, este o bisericuță frumoasă de lemn de stejar, în care ai crede că s'au cuprins numai țărani din vecinătate. În această bisericuță, acum trei sute de ani, Vasile Lupu, isgonit de Tătari, s'a strîns cu familia și cu toți boierii, și a înălțat în fiecare zi de sărbătoare rugăciuni către Dumnezeu. Vremea a trecut, Tătarii s'au dus, dreptatea fiind a lui Dumnezeu, care este creștin, bun și milos și dă biruința celui drept. Pe pămîntul curățit de horde, și astăzi în adîncul codrilor stă bisericuța de stejar, înfățișînd în ea o învățătură așa de mare. Ea ni spune astăzi, cînd alte horde au năvălit granițele și ni-au călcat pămîntul nostru cel sfînt : în colțul acesta, unde ne-am strîns, să păstrăm cu scumpătate sămînța de credință, și vom vedea și noi la rîndul nostru dispărînd negura stăpînirii străine, și vom putea zice ca Petru Rareș, fiul lui Ștefan, că «vom fi iarăși ce am fost, și mai mult decît atîta». (Aplause prelungite, vii aclamațiuni.)

Cuvântarea de la **9 Iunie 1917**

Onorată Cameră,

Vă rog să credeți că n'aveam intenția de a vorbi, și că vorbind astăzi, îmi fac silă. Nu m'au îndemnat la aceasta atât unele afirmații ce s'au făcut și care ar trebui rectificate pentru că lucrurile cari se spun aci rămân scrise și, mai mult sau mai puțin, o Adu-dunare e solidară pentru lucrurile ce se spun înă-untrul ei și pe care nimeni nu se ridică pentru a le releva cu contraziceri. Ci mai mult decât anume idei care au apărut în mijlocul discuțiilor noastre, mai interesante sau mai puțin interesante, m'a făcut să iau cuvântul pentru câteva momente de declarațiune sinceră ceea ce s'a întâmplat ieri. Ieri ni-au venit oaspeți pe cari nu-i așteptam, dar pe cari odată ce-i avem aici, trebuie să gândim, să simțim și să vorbim puțin și pentru dânșii.

Când am început războiul, noi aveam o părere ciudată: că trebuie să cucerim Ardealul, pentru ca atunci în țară să fie o viață democratică, o viață de dreptate, de iubire de oameni, de cultură populară; astăzi vin ei aici ca să ni spuie că era cu mult mai bine decât să-i așteptăm pe dânșii pentru ca ei să ne aducă aceste lucruri, să începem prin a pregăti puțin casa pentru ca ea să fie vrednică de primirea lor. (Aplause.)

Și, atunci când îi avem aici pe oamenii aceștia cari se razimă pe viața țaranului și numai pe viața țaranului — căci aristocrația lor, dacă ar fi momentul de făcut glume, aș zice că a rămas în Bucureștiul ardelean din evul mediu și s'a uncurit și pe când

preoțimea lor cea mică era tot dîn țărani, cea mare adeseori (vă aduceți aminte de Mangra) s'a târât la picioarele stăpânilor, — când ei au fost dela început până la sfârșit popor de țărani, — căpeteniile lor de oaste, cei mai aleși reprezentanți ai gândului lor, tot ce a fost mai bun, mai curat, mai mare între dânșii fiind țărani, îmi pare bine eă este măcar ilusia unei schimbări democratice a României, a unei încercări de a face țara nouă din România unei clase obosite, stoarse, incapabile de reînoire, că România aceasta, cum am zis, a clasei obosite, care și-a purtat povara și astăzi cade în genunchi sub greutatea mai mari decât oricând, se pune la nivelul cerințelor neapărate ce se găsesc în inimile fraților noștri (aplaude) și încearcă a se face vrednică, nu numai de cucerirea Ardealului dela dușman, dar și de păstrarea Ardealului față de conștiința populară, mândră, curată și vitează a acestor frați. (Aplause prelungite.)

Nu este o întâmplare că Ardelenii au venit și au stat față cu noi acolo, la statuia lui Cuza-Vodă. Aci în Iași sunt patru statui : la Miron Costin ei ar fi întâlnit toată distincțiunea cărturărească a boierimii de odinioară. Miron Logofătul scria limba lor, dar n'avea totdeauna sufletul lor, acela care a plătit cu capul intrigi politice împotriva Domnului, — vechiu păcat boieresc, clasa lui având însă atâtea virtuți încât astfel de păcate pot fi iertate și în Camera României din 1917. Dacă ar fi mers la Asachi, ar fi găsit o școală frumoasă, însuflețită de nobile idei, care nu era însă adâncă lor școală de sat, unde popa creș'e pe copiii țărănilor. Dacă ar fi mers la Ștefan-cel-Mare, ar fi văzut pe acela care a fost Domn nu numai peste noi toți direct în Moldova; indirect în Muntenia, ci și peste întreaga Bucovină, și departe în Răsărit, iar în ce privește Ardealul, cum am spus ieri, era stăpân și pe colțul lui de către Moldova și pe inima însăși

a acestei țări: Târnavele. Acolo ar fi întâlnit și ceva din spiritul democratic al timpurilor de astăzi, din acel spirit democratic care se întrupează în ființa însăși a Regelui nostru. Căci un lucru trebuie să-l știm: oricum să fie reformele cari ies din estăzi dintr'o lungă poveste pe care nu e momentul să o spună nimeni, pe care nu voiu fi eu acela care o voiu spune, oricum s'ar înfățișa forma ulimă a acestor reforme, orice sentimente, simpatice sau antipatice, ar trezi în sufletele iubitoare de formule sau în sufletele înțelegătoare de laturea mai practică a lucrurilor, este sigur că izvorul acestor reforme e curat ca toată iubirea pe care Domnul sîlînțelor românești către unitate o are în inima sa pentru acest popor. (Aplause prelungite.)

Și astfel, în datoria de a primi o necesitate a vremurilor, neîndestulătoare sub raportul principiilor, jignitoare poate sub raportul formei, ar trebui să se gândească fiecare și la altceva decât la adversarii săi de ieri, pe cari îi cred că poate să fie adversarii săi de astăzi — pe când atât de mult ne vom schimba, încât mâine Dumnezeu știe cine va fi adversarul, în viltoarea-prefacerii totale a vieții noastre politice.

Ardelenii s'au dus însă dincolo la Cuza-Vodă. Este ceva în lucrurile omenești care nu se poate lămuri. Noi credem că ne îndreptăm pașii după hotărârea noastră de a alege cutare drum, și totuși, dela cel mai mare la cel mai mic, este ceva care ne silește să mergem unde nu ne-am gândit niciodată. De ce au venit acolo, ce i-a mânat să se sue pe treptele statuii care înfățișează pe Domnul Unirii și al desrobirii țăranilor?

Și aceasta m'a hotărât: vântul curat care a bătut acolo. Și nu era vânt de dușmănie, de ură, în sufletele noastre ale tuturor. E curios cât de repede se întoarce dușmănia după momentele mari. Dar când eram cu toții acolo, același fior a trecut prin toate

sufletele. N'a fost un joc, n'a fost o petrecere zadarnică aceia că s'au prins de mână bătrâni proprietari, cari unii dintre dânșii nu sunt măcar din vechea noastră aristocrație, și țărani, miniștrii și mulțimea, generalul și soldatul, oameni dintr'o parte a Românimii cu oameni din altă parte a Românimii. Mi s'a părut că și-au întins mâinile și cei cari făceau mai odinioară gesturi de dușmănie și de ură; poate că fețele nu s'au văzut, dar mâinile s'au atins și prin mâinile care întindeau hora Unirii celei nouă în mijlocul acestui bătrân Iași, fără îndoială că a trecut același fior de conștiință. Ei bine, porunci de acestea de conștiință le poate uita câte unul mai ușor, dar sunt și oameni cari le uită mai greu, și astăzi eu mă găsesc încă sub puterea acelei nebiruite porunci care a venit din înfrățirea înaintea visului tuturor a noastră, toți cari suntem aici, și a atâtor altora cari stau alături și ne țin sub judecata lor.

Să-mi dați voie, pentru că acest lucru transformator de suflet s'a întâmplat în capitala Moldovei care strânge azi puterile noastre, speranțele noastre, tot cecece a rămas din vigoarea noastră, pe care trebuie să o creștem pentru a ajunge la ce aveam înainte, să-mi dați voie să spun câteva cuvinte apăsate, răspicate, moldovenești, în această Cameră.

Acei cari au făcut Unirea la 1859 au procedat moldovenește. Și, ca să nu se creadă că prin aceasta vreau să pârtenesc, în momentul când alte granițe stau să dispară, o parte din poporul românesc de ieri în dauna altuia, vreau să mă explic asupra cuvântului «moldovenesc».

În 1859, între lucrurile cari s'au întâmplat la Iași și între lucrurile cari s'au întâmplat la București, a fost o foarte mare deosebire. Același patriotism și de o parte și de alta, aceeași pornire de a întemeia o singură țară pe temelii solide, aceeași dorință de a destobi pe țărani, același adânc sentiment

că un trecut s'a isprăvit, că trebuie să se înceapă, dacă se poate, cu alți oameni — și, din nenorocire, acești alți oameni n'au fost totdeauna la îndemână. Dar era o deosebire de notă: nota din 1859 dela București a fost o notă influențată mai mult de moment și stăpânită de cercurile străine; a fost mai mult o reluare a formulelor politice actuale ale Franței, pe când aici, în lumea aceasta îngrămadită de trecut, era mai mult tradiția care stăpânea cu desăvârșire pe acei cari au dat României pe Kogălniceanu și pe Vodă Cuza. Din adâncul veacurilor românești a ieșit astfel Unirea și împroprietărirea țăranilor prin Kogălniceanu și Cuza, cari sunt două nume, dar un singur suflet, căci în zădar se încearcă a se face o deosebire între Domnul cel mare și Ministrul cel mare de care el avea nevoie atunci pentru a face toate acestea (Aplause).

Sufletul poporului întreg s'a prins în amândoi. Ei bine, în 1864 sufletul dela 1859, întrupat în aceiași oameni, pe baza acelorași adânci tradiții moldovenești, pline de trecut, de toată durerea lui și de generositatea, de largul sentiment de iubire frățască ce a frământat întregul nostru trecut, a hotărât și împroprietărirea țăranilor.

Dacă doresc ceva acestei Adunări, este că, la votarea care va urma peste câteva ceasuri, să se ferească, să se desfacă de acel lucru, foarte frumos în aparență, dar foarte primejdios în realitatea lucrurilor, ce este formula, care, ea, poate fi și așa și altfel, cu puțină dibăcie și meșteșug oratoric, care pare într'un moment într'un fel și care, dând cuvintelor alt înțeles decât cel obișnuit, devine apoi cu totul altfel; să nu se lase înrăurită de marea frumusețe înșelătoare a formulelor, ci să ia caracterul practic, real, concret al lucrurilor, să întindă brațe în stare să cuprindă în ele, nu zădărnici unei iluzii, ci puțința roditoare a unei fapte. Să ne însuflețim, nu de spiritul sterp al unora din adu-

nărilor trecutului nostru mai apropiat, ci de largul spirit de generositate, care, plecând din elementele concrete, a dat Unirea și cea d'întâi împroprietărire țărănească.

După acest îndemn, pe care mi-am îngăduit să-l adresez și unor colegi ai mei cari au mai mult decât vârsta mea, atâția desigur mai mult decât meritele mele în viața publică, să-mi permiteți, tocmai pentru că aceia ce spuneam noi aici rămâne, — socot eu, care știu usagiul pe care-l face istoricul din lucrurile aruncate într'o discuție, — să cred că trebuie să se găsească, dacă sunt neexactități, și contrazicerea lor. Țin deci să rectific două-trei idei, conducătoare pentru unii din aceia cari au vorbit aici, nu de altceva, dar ca să nu se creadă că noi cu toții am fost pătrunși de adevărul acelor lucruri sau, că, deși nu eram cuprinși de această convingere, nu s'a găsit în noi energia necesară pentru a spune că aceste lucruri, oricât de frumos s'au spus, oricât de sincer au fost crezute, cu oricâtă energie au fost apărute, nu corespund adevărului, ci falsificând spiritul acestor debateri au fost lăsate deci să influențeze asupra hotărârei pe care vom fi luat-o.

S'a spus aici mult rău de boierimea de odinioară. Imi veți da voie ca eu, care n'am nicio legătură cu ceea ce se numește boierimea astăzi și care nu văd astăzi nici partide — fiindcă, nu-i așa?, e liber fiecare să nu creadă în viața pe care și-o atribue cutare sau cutare element dintr'un trecut care s'a încheiat; acela se simte viu, dar eu sunt privitorul care am dreptul să cred că această viață este cu totul înșelătoare; — că eu, care nu văd încă ce vor fi în viitor partide și clase, ci mă găsesc între mormântul unei lumi care s'a sfârșit și între leagănul în care nu s'a uitat nimeni și n'are nimeni dreptul să se uite, și unui viitor care se deschide ca, în această situațiune favorabilă istoricului și

poate mai puțin prielnică omului politic, să spun că s'a făcut o foarte mare nedreptate boierimii. O pot spune cu atât mai mult, cu cât boierimea noastră nu este astăzi un factor activ din viața națională. Boierimea cu care s'a mândrit această țară, boierimea care a dat o strălucire împărătească acestor Domnii care a stat sabia creștină la dreapta patriarhilor stăpânind întreg Răsăritul, boierimea careia îi datorim cultura noastră superioară întregă până la acest ideal care ne duce în lupta de astăzi, boierimea aceasta se găsește aproape întregă — cu excepția câte unui nume care se mai vede ici și colo — în umbra bisericilor pe cari le-a ridicat, sub lespezile acoperite cu slove pline de vești de biruință, în așezămintele de binefacere ce le-a creat, în foile letopisețelor pe cari le-a scris, în toată opera de vitejie, de cultură, de vrednicie românească pe care acei oameni au însemnat-o (Aplause călduroase).

Nu e bine să lăsam a se crede că am fost o națiune, dela un capăt la altul a existenței sale istorice, plină de nedreptate, de apasare, de lipsă de frăție; o națiune întunecată, fara virtuți omenești, care, de câte ori fulgeră la Răsărit sau la Apus, cădem în genunchi și întindem mâini rugătoare către aceste fulgere. Nu: fulgerele furtunilor, dacă le-am avut, le-am avut din elementele înseși cari s'au frământat în viața noastră, dacă o furtună s'a lasat, apele sale rodnice erau adunate din însuși adâncul pătruns de ploii și acoperit de zăpezii al acestui pamânt.

Țin să afirm, apărând boierimea de odinioară, încă un lucru: că nici opera Regulamentului Organic, nici aceia dela 1864 — neîntregi, caci nu se putea să fie altfel —, că niciuna din aceste opere nu ne-a fost dăruită de nimeni, ci cu însușirile și păcatele lor, — căci așa sunt lucrurile omenești: când îngerii din cer vor veni cu formulele lor absolute, vor face pe lume lucruri de care până acum

n'a fost vrednică nicio societate omenească —, lucrurile acestea, așa cum le pot face oamenii, sunt ale noastre. Noi am făcut Regulamentul Organic și legile din 1864, în credința noastră sinceră, în bunele noastre intențiuni, pe cari a putut să le înșele o socoteală a viitorului de care atunci nu ne puteam da seama. Dela noi au pornit toate aceste fapte.

Am apărat boierimea cea veche. Să nu aștepte nimeni să apăr — căci nu mai e același sentiment, nici același interes, nu mai e același glas care te chiamă neapărat pentru a rosti unele cuvinte pe cari în suflet simți că trebuie să le spui — boierimea de astăzi, care nu există. De aceea trebuie să-și dea seamă toată lumea cât de ușor se poate atinge cineva, cu onestitate, cu curaj, cu simț de solidaritate românească, cu înțelegerea greutăților în care ne găsim astăzi și a viitorului care ne așteaptă mâine, de această problemă a proprietății în întregime.

A, dacă ar fi boierii de odinioară, dacă numele mari, din veacul al XV-lea și al XVI-lea, ale celor cari ne-au apărat țara; dacă numele acelor cari ne-ar aminti în fiecare moment paginile frumoase ale vechei noastre literaturi ar fi aci, înaintea noastră, dacă acești oameni, rătăciți cumva, ar vorbi de interese de ale lor cari să nu fie interesul tuturor, o ce greu ni-ar fi să luptăm cu trecutul nostru întreg! Ce greu ni-ar fi să înfruntăm numele acestora din cari nu este unul care să nu strige ca biruitoare trâmbițe de războiu! Dar ce sunt numele cari reprezintă marea proprietate, cu foarte puține și laudabile excepții, — cu atât mai laudabile, cu cât sacrifică mai mult, și cu atât mai nobile cu cât în dosul acestui sacrificiu nu este nicio revenire, nicio altă intenție decât a sacrificiului însuși și nicio dorință de a turbura solidaritatea națională la care au declarat că înțeleg a contribui! Da,

față de această nouă proprietate, cu nume nouă, situațiunea noastră este cu mult mai liberă.

Ne-am închina încă la o mare proprietate: la aceea care ar fi făcut marea proprietate în Franța, de care ni se vorbește adeseori, și care, afară de casuri izolate, s'a alcătuit întreagă din munca țărănească strânsă într'un veac și mai bine pe baza împărțirii de pământ silnice, îndeplinite la sfărâmarea vechiului regim prin revoluția cea mare. O da, dacă ar fi vorba de această proprietate mare, strânsă din generație în generație prin muncă împreunată cu jertfă, iarăși cu greu ni-ar fi să ne atingem de dânsa! Dar știm foarte bine că, în afară de câteva mari familii care și-au păstrat moșiile, în afară de câțiva cari prin îndărătnică muncă s'au ridicat în mijlocul țăranilor și au devenit «boierii» acestei țări, restul marii proprietăți este un simplu departament al vieții publice dominate de politicianism. Boierii de odinioară se ridicau dela moșie ca să ajungă lângă Domn; această închipuită boierime s'a ridicat dela oficiile publice și situațiile favorizate ale politicianismului pentru a ajunge la pământ; și, dacă respect totdeauna pe dregătorul care a fost întâiul stăpânitor al pământului, țin mult mai puțin seamă de toți aceia cari au pornit dela avantajile puterii pentru a ajunge la pământ (Aplause).

Nu, d-lor, nu trebuie să amestecăm situații atât de deosebite. Și aș mai spune un lucru. Se vorbește de legătura sufletească dintre proprietar și pământul lui, care, această legătură, chiar în cazul marilor familii, se prezintă cu totul altfel. Iată cum se purta de fapt boierul de odinioară: creștea acasă la dânsul pe copiii lui, în țara lui, în casa lui, pe ogorul lui, lângă biserica lui; era o transmisiune de suflet neîntreruptă din generație în generație; fiecare an de an, prindea mai mult dragostea zidurilor vechi și a brazdei nouă; o clipă măcar

această unitate a marilor familii pe același pământ n'a fost întreruptă. Dar azi, chiar în familiile vechi, la mijloc, între tată și fiu, sunt studiile făcute în străinătate, este cultura cu totul străină de rosturile noastre sufletești, este o viață de oraș care numai câteva luni de zile reține la țară. Și atunci pot să zic : nici măcar în această măsura mai mică nă ne găsim înaintea dificultăților morale ale proprietății mari, ci ne găsim numai în fața unei forme create de o viață politică la care renunțăm.

Cred că nu este unul singur care să aibă curajul de a spune, aci, înaintea tuturor, după dezastrul de pe urma căruia suferim, după ruinele grozave din jurul nostru și după ruinele și mai grozave din sufletul nostru însuși, să spue că are intenția de a păstra, și în cel mai mic element al său, un trecut care adeseori desonorează dezvoltarea istorică a acestui neam pe acest pământ. Și atunci, dacă lucrurile sunt așa, și nimeni n'o poate tagădui, dați-mi voie să mai apăr încă odată, ca și la început, pe oamenii acelei lumi care a dispărut și care are dreptul la tot respectul nostru.

În 1830, boierii cari s'au adunat ca să dea Regulamentul Organic, n'au stat în genunchi nici înaintea Puterii suzerane, nici înaintea Puterii protectoare, ci s'au plecat înaintea necesităților inevitabile ale momentului, le-au primit și au făcut prin trudă îndelungată, cu toată cinstea sufletului lor și cu tot devotamentul unor oameni adânc nuncitori, au făcut, zic, vorbind puțin și gândind mult, adunându-se des pentru a schimba gânduri cernute îndelung înaintea lor, o operă care corespunde dorinței mai multor generații. S'a dat țării mai puțin decât trebuia, s'a dat în *realitate* mai puțin decât trebuia — și fiindcă s'a spus cuvântul de «eleganță», în «zilele de muncă», cuprinzând fiecare o săptămână și mai bine, ei au fost mai «eleganți» decât noi în acest moment și, când și «eleganța» lor

este superioară «eleganței» noastre, poate că nu era bine să-i înfruntăm cu atâta asprime. Și tot așa cei dela 1864 *au profitat* numai de o constelațiune favorabilă în vecinătatea lor, de un Împărat plin de iubire pentru libertatea omenească și pentru națiunea în fruntea căreia stătea, ca să desrobească pe țărani; dar nu din cauza acestui fapt străin s'a îndeplinit la 1864 de Vodă Cuza și de Kogălniceanu desrobirea țaranului.

Eu zic: «desrobire». Oricât s'ar fi creat în urmă o stare de lucruri favorabilă proprietății absolute, de drept roman, cum n'a existat înainte, eu zic totuși faptului dela 1864: «desrobire». Dacă n'ar fi fost un lucru mare, n'ar fi trebuit ca un Domn cinstit să calce pe inima lui, să sfarme legalitatea pentru a putea să înfăptuiască dreptatea; dacă ar fi fost lucru așa de ușor, se găsea o Cameră și la 1864, care să-l primească. Cine a străbătut desbaterile de atunci intrând în contact cu fantomele rele, de ură, de îndărătnicie, de răpareță menținere a unor drepturi cari trebuiau părăsite, acela știe și cât de greu și cât de necesar a fost actul ilegal al lui Cuza-Vodă la 1864.

Și acum, după aceste câteva cuvinte cari vor fi fost mai lungi poate decât restul expunerii mele, vin la ceva mai apropiat de gândul nostru de astăzi, anume la hotărârea aceea care s'a sbătut în sufletul fiecăruia din noi cu privire la actul de aprobare sau desaprobară a reformelor care ni se prezintă astăzi.

Onorată Cameră, sunt multe feluri de a prezenta o chestiune, de a o înțelege, de a o lămuri spre a o înfățișa apoi altuia. Este un fel care străbate prin personalitatea și interesul fiecăruia la chestiune și un alt fel, care, înlăturând personalitatea fiecăruia, răsbate imediat în însuși miezul acestei chestiuni. Dacă luăm chestiunea drepturilor electorale și de stăpânire a pământului ale țaranilor astăzi prin la-

turea personală, a noastră, nu ne vom înțelege niciodată, fiindcă nu vom pricepe nici unii, nici alții, cei ce sunt de ieri și cei ce vor să fie de mâine, un lucru elementar : că între trecutul care s'a năruit și între viitorul care n'a apărut încă, trecut plin de amintiri cari sunt uneori rele, viitor plin de lucruri cari nu s'au deslușit încă, există un prezent, și noi trăim în acest prezent, care ca orice prezent este îngust, ca orice prezent este fără perspectivă, dar cere, orice s'ar întâmpla, împlinirea imediată a unui lucru, întreg sau neîntreg.

Și, privind chestiunea în ea însăși, cu marginile ei înguste de timp, trebuie să ajungem la părerea care s'a exprimat aici și de alții, cu aceeași silință dureroasă de a înlătura dela dânșii bănuiala că au cedat altor motive decât supunerii la o necesitate pe care nu ei au creat-o, pe care nu ei sunt în măsură astăzi s'o înlătore. Ținând samă de împrejurări, ajunge cineva la această convingere că, date fiind forțele politice de cari România dispune astăzi, dată fiind lipsa unei opinii publice, care nu ne poate încuraja astăzi, nici cu criticile, nici cu aprobările ei, și nu poate judeca niciuna din manifestările noastre, ci le lasă pe toate, și pe cele de opoziție, și pe cele de aprobare, să se zbată ușor la suprafața, fără niciun răsunset în sufletul acestui popor, dată fiind voința curată de sus, date fiind așteptările de jos, cari cer nerăbdător, imediat, ceva, nu ca plată, ci ca act de respect pentru dreptul acelor cari se jertfesc pentru țară (Aplause), date fiind aceste lucruri, am primit și altceva. Dacă Providența ar fi fost mai puțin îndurătoare pentru noi, am primi, o spun hotărît, și mai puțin decât ceiace forțele politice de ieri oferă acestui popor pentru a satisface setea sa de dreptate și nevoia sa de viață. (Aplause.)

Ni ziceți unii din v-voastră de ce nu se pleacă dela principii, și întrebarea aceasta ar putea-o a-

dresa mai curând oamenii cari, dacă au un rost în viața publică, au numai roștul unor cugetători, cari, firește, neconținut caută principii, cum o facem noi, profesorii.

Da, noi, înainte de toți, am avea dreptul să cerem principii; noi înainte de toți ar trebui să spunem așa, căci logica este o cerință a trecutului nostru întreg, este un obicei al muncii noastre intelectuale, o datorie în studierea științei noastre, un element pe care l-am împrumutat prin contactul nostru cu ceea ce omenirea a avut mai frumos, mai înalt și mai generos în decursul timpurilor. Noi, dar, trebuia să cerem ca lucrurile cele mari să fie sprijinite pe principii și dezvoltate după o logică perfectă, din care va deriva pe urmă, neapărat, și forma armonică, eleganta, a carii lipsa o regretă d. Matei Cantacuzino cu atâta dreptate.

Dar aceste acuzații s'au adus cu sinceritate? Prin practica întreaga a cartilor în mijlocul cărora am trait, a izvoarelor cari mi-au vorbit, a vieților cari mi-au fost destăinuite prin ceea ce au scris oamenii de odinioara, în sinceritatea lor de fiecare clipă, pe aceia cari sunt din alte vremuri îi cunosc din tot ce au vorbit, fiindcă pot umbra prin toate hârtiile lor, pe când din societatea noastră de astăzi eu cunosc pe oameni numai din hârtiile pe cari binevoiesc sau să ni le prezinte, sau să se facă aluzie la ele. Da, când zici de un om de odinioară că a fost sincer, o zici fiindcă nimic din cugetarea și din gândirea lui nu și-a scăpat. Dar ce pot zice de oamenii de astăzi eu, când știu că sincerii cei mari ai unei epoci au devenit adeseori, pentru cine a cercetat izvoarele, tocmai cei mai lipsiți de sinceritate, și tocmai aceia cari au fost acuzăți de lipsa de sinceritate au ieșit luminoși în gândul lor curat înaintea urmașilor, cari au avut toate mijloacele de a-i judeca?

Lăsând aceasta, însă, pe baza unei lungi expe-

riențe personale, care se poate avea după o grea viață de cercetări a izvoarelor lumii trecute, s'a desfășurat pentru mine o credință, pe care v'o împărtășesc și d-voastră.

Onorată Cameră, — nu voiu zice : prieteni și adversari ; eu nu văd aici decât Români cari ne zbuciumam cu toții, cari căutăm mijloacele cele mai potrivite ca să ieșim mai bine din grozăvia ce ne-a cuprins pe toți. Vă zic d-voastră : Români, prieteni ai cauzei românești, ajutători ai unei opere comune, care trebuie să iasă cât se poate mai deplină din desbaterile noastre, ca nu se poate să ai o reformă de principii decât pe două căi ; una, pe care n'o am și n'am mijlocul de a o avea, și alta pe care unii o vor poate, dar cunosc și oameni cari o pot și nu vor să o ia.

Cea d'întâi cale este ca o societate întreagă să fie pătrunsă de dreptatea unor anumite revendicațiuni ; să nu existe un singur om care să privească o anumite problema sub laturea intereselor sale personale, și nu sub laturea dreptății însăși, a caracterului, neapărat, sacru al acelei opere.

La 1789 de ce s'au făcut lucrurile acelea mari ? Pentru că, pe urma unei culturi care a străbatut toate paturile, nu era un singur membru al societății franceze care sa nu fie de părere, până la acel nenorocit rege pe care această convingere l-a dus la capătul tragic al vieții sale, nu era unul care să nu fie convins că vechiul regim a perit și că un nou regim trebuie să se stabilească pe baza unor concepții filosofice, de o logică perfectă.

La noi, cultură răspândită pretutindeni, călăuzită de aceleași tendințe, înduioșată de aceleași sentimente ? Cultura gazetelor de ieri, pline numai de insultele nemernice ale nerușinării străinilor, cu adepții lor din țară ? Cultura aceea papagalicească pe care o răspândea o școală de forme, din ce în

ce mai mul mult fără nimic din munca creatoare a vieții unui popor? Cultura aceasta să ne fi străbătut inimile? Să facă reforme de principii aceia cari au învățat la Berlin și în orașele Germaniei, ca să rămână acum să-și facă economia politică și studiile lor de drept constituțional la picioarele Nemților, Bulgarilor, Turcilor și Ungurilor din București? (Aplause.) Aceia, cari, ucenici ai altei culturi, însuflețită în adevăr de un nobil ideal uman, au învățat numai lucruri cari nu ating nevoile societății noastre, împrumutând teorii, principii, dar uitând puțin cele ce se țin de această ființă națională a noastră, amenințată și nenorocita? Aceia cari au ieșit din liceele și universitățile noastre, dar cari nu erau totdeauna în stare să dea a doua ediție a cărții celei mai iubite, să întretie un curent de cultură populară? Noi, și toți aceia cari sunt în jurul nostru, suntem oare așa de pătrunși de anume principii, încât este deajuns să enunțe cineva aceste principii pentru ca toate interesele, cât de scumpe, ale unuia și altuia să cadă la picioarele lor și toata lumea să aclame?

Este aceasta situațiunea sufletească morala a societății noastre? Nu. Și când o societate nu este adânc pătrunsă, în fiecare din membrii săi, că este ceva mai presus de interesele personale, de interesele de partid, de interesele de clasa, această societate nu e vrednică să facă o reformă de principii. Și astăzi noi nu suntem vrednici să facem aceasta reformă,

Oricât vom discuta, nu ne vom înțelege; cu cât vom discuta mai mult, cu atâta ne vom înțelege mai puțin. Cu atâta urile se vor înviersuna, cu atâta neînțelegerile, fără valoare morală, vor fi mai multe. Lumea care ne înconjoară, care ne așteaptă, care ni-ar impune o hotărâre, pe care trebuie să o înțelegem, lumea aceea, care poate da și sancțiuni, va cere o sancțiune mai grea decât toate

celelalte: sancțiunea împotriva discordiei noastre, a celor puțini, și sancțiunea împotriva pitării lor celor mulți. (Aplause).

Iar, dacă e vorba de calea cealaltă, ea este ușoară. O știu, dar n'o voi. Și vreau să văd omul care ar veni astăzi și ar spune: Sunt capabil, fie și pentru un ideal de dreptate, să mă duc să spun soldaților depe front, să spun oamenilor cari mor de boli și de foame în sate, să insult mizeria Țării, să slăbesc vitejia altora și vorbindu-le de mișcările violente prin cari o societate este în stare să îndeplinească o operă întreagă! Eu nu-mi iau pe suflet acest lucru. Fiindcă s'a vorbit de presa blândă, iertătoare, ei bine, orice s'ar zice astăzi, în credința că viitorul va ținea samă de tot ce s'a mișcat în sufletul meu, nici chiar presa de critică și atâtare nu vreau să o dau. Nu mă dau în lături înaintea oricărei acuzații, înaintea oricărei calomnii contra mea, dar din buzele mele ca și din condeiul meu nu va ieși, când tremură pământul sub bătaia tunului dușman, un singur cuvânt care să crească ura dintre noi. (Aplause.)

Voiu și eu reforma cea mare, și știu bine că ea va fi făcută. Și iată de ce se va face: fiindcă scurtă vedere trebuie să mai aibă omul care crede că o chestiune o poți porni dumneata, din orice interes și cu oricâte restricțiuni ar fi, fără să meargă ea însăși dela sine, chiar și împotriva dumatăle care ai încerca s'o oprești în mersul ei fatal. Și reforme totale, depline să nu credeți că aparțin unei singure epoci; sunt chestiuni cari rămân totdeauna deschise în mijlocul unui popor și la care fiecare generație contribuie, măcar prin măsurile acelea cari deschid drum liber dezvoltării prin sine a lucrurilor. Acesta e și cazul chestiunii rurale la noi, cu toate consecințele ei electorale, cu toate «reformele» în acest domeniu, care pot avea o însemnătate, nu legală, ci morală, căci și sincera

alegere a Colegiilor restrânse eu o prefer celor mai larg deschise Colegii, al căror rezultat s'ar falsifica.

Știu că este cineva care ni va da alegeri libere. Nu numai Acela care are dreptul după Constituție — nimeni nu se gândește să amestece în aceste discuții autoritatea Lui —, nu numai Acela deci care după Constituție are dreptul și are și datoria de a menține sănătatea vieții noastre politice, împiedicând orice falsificare, ci și altul, om însuși căruia îi vom fi dat, azi, dreptul de a hotărî asupra soartei noastre. Căci noi vorbim în afară de poporul românesc, care ne vede, dar nu ne poate ajuta pe unii, și nu se poate apăra de alții, și care nici nu se poate uita acuma prea des la noi.

Este astăzi în România o singură chestiune, toate celelalte sunt numai ajutătoare pentru dânsa; chestiunea liberării teritoriului național, chestiunea revanșei noastre biruitoare, a răzbunării în contra acelor care au umilit un neam nedepins a pleca fruntea înaintea nimănuia. (Aplause prelungite.) Singura chestiune care trebuie imediat rezolvată, prin brațele unite ale noastre și ale fraților de peste hotare, e a dreptului Românimei de a se impune ca stăpână în orice colț al pământului pe care l-a locuit, l-a fructificat prin munca ei și l-a adăpat cu sudorile și sângele ei și ale străbunilor. (Aplause.)

Când ei, ostașii, vor veni de acolo de unde sunt, vor lua chestiunea aceasta de azi asupra lor. Ce? Noi suntem ucenicii și marii hotărâtori, la cari generațiile viitoare se vor uita cu adânc respect? Vor comandă ele statui pentru noi? Vor strica marmora pentru pedestalul picioarelor slabe ale unei generații care nu știu cât este de morală, dar eroică, fără îndoială, nu este?

Ce suntem noi? Noi suntem doar crainicul care merge înaintea de anunța că vine Neamul care se

pregătește! Intors dela luptă, acesta va veni și va hotărî.

Că va hotărî mai mult sau va hotărî mai puțin, că va hotărî într'o formă sau va hotărî în altă formă, cine știe! Un singur lucru îl știu: că singurele hotărîri pe cari nimeni nu le poate ataca și critica, sunt hotărârile pe cari le fa un neam întreg ca să-și deschidă calea lui.

Dacă aș fi în vremuri obișnuite, aș asemana ce voim și putem să facem azi cu picătura de apă pusă pe buzele rănitului de pe câmpul de luptă, înaintea de a i se da îngrijirile celor mari la care-și are dreptul. Dar nu vreau să amestec această icoană tristă de cădere a ostașului care a luptat, ci vreau să ridic înaintea noastră o alta. Vă aduceți aminte când, în vechile legende, se lua voinicul în brațe cu dușmanul și, dacă aceasta părea mai puternic pentru a-și înzeci puterile, luptătorul se îndrepta către femeea iubită, care se găsea lângă dânsul, și îi zicea: strânge-mi brâul, ca să-l dobor.

Ce facem azi, e numai fapta iubitoare de a strânge brâul ostașului român, de a-l imbarbăta cu aceste reforme, pânăce, biruitor, el va veni în-suși să ne judece pe noi, iar pe dânsul să se înnalțe. (Aplause prelungite.)
